

3. Замлинська О.В. Ідеологічний терор та репресії проти творчої інтелігенції у перші повоєнні роки (1945-1947) // Київська старовина. - 1993. - №2.
Замлинська О.В. Культурне життя в Україні у 1943-1953 р.р.: Дисертація кандидата історичних наук. - К., 1995. - 219 с.
4. Коваль М.В. Політика проти історії: українська історична наука в Другій світовій війні й перші повоєнні роки // УІЖ. - 2002, - № 1. - с. 3-25.
5. Кульчицький С.В. Післявоєнний період в житті АН УРСР (1946-1960) //Історія Академія Наук України/ Редкол. Б.Є. Патон (від. ред.), Ю.Ю. Кондуфор та ін. - К: Наукова думка, 1994 - с. 129-178.
6. Шаповал Ю.І. У ті трагічні роки. Сталінізм на Україні. - К: Видавництво політичної літератури 1990. -143 с.
Шаповал Ю.І. Лазар Каганович. - К.: Знання, 1994. - 40 с.
7. Рубльов О.С. Черченко Ю.А, Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20-50-ті роки ХХ ст.)- К.: Наукова думка, 1994. -352 с.
8. Онопрієнко В.І. Репресована наука України. - К.: Товариство "Знання", 1990. - 32 с.
9. У лещатах тоталітаризму: Перше двадцятиріччя Інституту історії України НАН України (1936-1956 р.р.) Збірник документів і матеріалів: У двох частинах / Інститут історії України НАН України; ЦДАГОУ; Упорядник: Р.Я. Пиріг, Т.Т. Грищенко, В.М. Мазур, О.С. Рубльов, Від.ред. В.А. Смолій. - К.: Інститут історії НАН України, 1996. - ч. 1. - 146 с.
10. Водотика С.Г. Нариси історії історичної науки УСРР 1920-х років. - Київ-Херсон 1998 - 172 с.
11. Комуністична партія України. З'їзд XVI. Матеріали з'їзду. - К., 1949.
12. Комуністична партія України. З'їзд XVII. Матеріали з'їзду. - К., 1952.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГОУ), ф.1 оп. 30, спр. 619, арк.. 115.
14. ЦДАГО України, ф.1, оп. 30, спр. 377, арк. 168.
15. ЦДАГО України, ф.1, оп. 70, спр. 570, арк. 12-13.
16. Архів Інституту історії України АН України, ф.1, оп. 1, спр. 76, арк. 61.
17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.27, оп 18 спр. 6973, арк.2
18. Наукові сесії, конференції, наради // Вісник АН УРСР. - 1946. - №1-6; 1947 - №1-6 1948. -№1-6 та ін.
- 19: Архів Президії НАН України, ф1, оп.1, спр. 1278, арк. 156-160.
20. ЦДАГО України, ф.1, оп. 24, спр. 1567, арк. 244-247.
21. Сталин І.В. Речь на предвыборном собрании избирателей 9 февраля 1946 г - М 1946. - 14 с.

В.Я.Павленко, К.Землянська

Єврейські землеробські колонії на Півдні України в кінці XVIII - на початку XIX ст.

В умовах відродження і становлення української державності отримало повноцінний розвиток культурне будівництво національних меншин та їх право на самобутність, що є одним з найбільш важливих принципів демократії. Цей багатомасштабний процес відкриває широкі можливості для визначення ролі кожного народу в межах єдиної держави.

Складна доля єврейського народу, який в повній мірі розділив трагічну і водночас героїчну історію українського, заслуговує на те, щоб стати об'єктом спеціальних досліджень, яких ще недостатньо. Загальновідомо, що історія кожного етносу накладає свій неповторний вплив на особливості кожного регіону. Не стало виключенням і Північне Причорномор'я. Слід наголосити, що залучення різних народів до процесу колонізації Південної України визначило її специфічні поліетнічні риси. За вказаними обставинами надзвичайно важливого значення набуває питання участі та значення євреїв у заселенні Півдня а також подальшому розвитку цього регіону.

Багатомасштабний процес колонізації Півдня України наприкінці XVIII століття був зумовлений активною завойовницькою політикою російського уряду на вказаній території. За умовами Кючук-Кайнарджийського мирного договору 1774 р. до Росії відійшли Південні українські землі між витоками Дніпра та Південного Бугу, фортеці Кінбурн, Керч, Енікале. Це забезпечувало право вільного мореплавства по Чорному морю та можливість виходу через Чорноморські протоки до Балканського півострова, що являв для імперії неабияке стратегічне значення. Але невдовзі після виведення в 1782 р. російських військ з Криму патріотично налаштована татарська знать скинула хана Шагін-Герая, прибічника Катерини II. Щоб послабити опозицію, Катерина II видала указ про приєднання Криму до Російської імперії, хоча раніше зобов'язувалася не змінювати його статусу. Указ суперечив умовам Кючук-Кайнарджийського миру і був по суті протизаконним актом. [1 - 109]

13 серпня 1787 р. Туреччина оголосила війну Росії і розпочала воєнні дії. Які врешті-решт скінчилися переконливою перемогою останньої. В результаті Ясського мирного договору 1791 до Росії відійшли давні землі між Бугом і Дністром включно з Очаковом.

Російська імперія, яка нарешті отримала вихід до Чорного моря перш за все намагалася захистити свої кордони. Відповідно до указу Катерини II від 18 червня 1778 почалося будівництво Херсона - фортеці, міста і порту. В гирлі Дніпра, де розгорнулося будівництво міста, лежали незаселені землі. Ці території входили до складу Новоросійської губернії, яка з 1784 була перейменована в Катеринославське намісництво до складу якого входив Херсонський повіт [2 - 132]. 27 січня 1795 із намісництва була виділена Вознесенська губернія з 12 повітами. В 1796 Вознесенська, Катеринославська, Таврійська губернії були об'єднані в Новоросійську, яка по указу Сенату від 8 жовтня 1802 розділена на Катеринославську, Миколаївську, Таврійську губернії. Указом Сенату від 5 травня 1803 р. Миколаївська губернія була перейменована в Херсонську. Ця територія отримала назву - Новоросійська губернія. [1-56]. Таким чином, російським урядом було почато процес адміністративно-територіальної організації Півдня України.

У вказаному процесі прийняли участь представники різних національностей і соціальних груп, а великі резерви вільних, незаселених земель цікавили багаточисленних переселенців. Уряд Катерини II цілим рядом указів надав пільги тим, хто погодився оселитися на нових землях.

Землі на Півдні України в останній чверті 18 ст. відчували на собі наслідки "освіченого" абсолютизму Катерини II. Колонізаторська політика отримала статус пріоритетної і активно цілеспрямовано впроваджувалася. Але, незважаючи на це, Новоросія залишалася малозаселеною, про що переконливо свідчать наступні данні: до 1784р. в Херсонському повіті проживало 9694 чол. і 4029 жін. по 132 дес. на людину [3 - 18], - показник значно нижчий, ніж в інших регіонах України.

Виходячи з того, що багатство держави безпосередньо залежить від кількості працюючих, уряд застосовував політику запрошення іноземців до Російської імперії. В 1762 р. маніфестом Катерини II від 4 грудня було оголошено "всем иностранцам приходить в Россию и селиться где кто желает" [4-17]. Процесу багатонаціональної колонізації Півдня передувала сербська колонізація! Так, в 50-ті 18 ст. в Росії просили притулку серби на чолі з полковником Хорватом Куртичем, ними була створена область Новосербія. Разом з сербами в Росію прийшли болгары, молдавани, угорці, шведи, греки, німці і євреї.

Іноземні поселенці отримували значні земельні наділи до 65 дес. [5 - 25], звільнялися від податків, але були зобов'язані прийняти присягу на підданство

Російської імперії. Для кожного цього процесу запроваджувалась канцелярія, контора опікунства іноземних поселенців [1-97]. В обов'язки цих новостворених владних структур входили завдання, пов'язані з вирішенням більшості проблем, з якими зіткнулись переселенці.

Таким чином розпочався новий етап колонізаторської політики - іноземна колонізація. Указом від 14 жовтня 1762 р. Катерина II наказує приймати всіх бажаючих іноземців. [3-19]

Перша колонія в Херсонському повіті була заснована шведами з острова Даго в 1782 р. на березі р. Дніпро. Незвичний для північних колоністів клімат, тяжкі умови праці зумовили незначну чисельність шведських поселенців на Півдні [2-142]

Ще одну групу колоністів на Півдні України утворювали німці. Разом з переселенцями з Данціга прибули німці голандського походження, що оселилися у Мелітопольському повіті. Німецька колонізація продовжується до 20-х рр. 19 ст. У 1804 були засновані колонії Клостердорф, Мюльгаузен, Шлагендорф та інші. До початку 19 ст. на Херсонщині була 31 німецька колонія - 5,5 тис. чол. [6 - 16].

Серед поселенців Таврії були також цигани, яких дозволялося поміщикам приписувати до своїх володінь, щоб не дати їм продовжувати кочове життя.

Окремо слід сказати про історію грецької колонізації. У 1778 р. греки, які проживали в Криму звернулися з чолобитною до уряду Катерини II з проханням прийняти їх в своє підданство, їм було дозволено переселитися в Росію і вони заснували на р. Кальміус м. Маріуполь.

Уже в ті часи значну групу населення складали євреї- приблизно 6,7 % від всього населення Північного Причорномор'я [7 - 19]. Це були переселенці з Віленської, Могилевської, Мінської губерній, з території Білорусії, яка на той час вже відійшла до складу Росії. Мешканці Херсонської губернії, які сповідували єврейську віру, тобто іудеї, склали дві окремі і нерівні за чисельністю общини.

Йдеться про євреїв-караїмів та євреїв-талмудистів. У Новоросійському краї караїми стали селитися з 1784 р. невеликими групами: в Херсоні, Миколаєві, Одесі. Станом на 1849 р. за даними "Военно-статистического обозрения Российской империи" [8 - 49] в Херсонській губернії існувало три общини караїмів в кількості 484 чол. "Законы Русские" дають відмінну характеристику караїмів і євреїв талмудистів. Що стосується євреїв- талмудистів, то після ліквідації Запорозької Січі вони оселилися в Новоросійському краї, на основі височайших указів. Крім міст, в яких вони займалися торгівлею, різного роду ремісництвом, були запроваджені єврейські колонії з євреїв-землеробів.

Таким чином, колонізація Південної України носила складний характер. Зацікавлення російського уряду в освоєнні і заселенні Півдня України зумовили залучення до цього процесу іноземних колоністів шляхом надання їм певних пільг і привілеїв. Значне місце серед інших народів, залучених до широкомасштабного процесу колонізації, належало євреям, які зробили свій внесок у становлення і розвиток економіки Півдня України другої половини 18-19 століття в цілому і землеробства зокре

Ціла низка різноманітних причин примушувала євреїв залишати свої оселі і шукати кращого життя в нових умовах, у чужих країнах. "Последнее десятилетие 18 века - годы тяжелых потрясений для восточно-европейского еврейства. Это годы растущего обнищания и планомерного вытеснения евреев со старых экономических позиций, годы политических кризисов и решающих перемен" [9-17]. У найгіршому становищі знаходилися євреї Речі Посполитої після трьох поділів. Тому зрозумілим є прагнення євреїв переїхати на Південну Україну. Як відомо, російський уряд віддає перевагу землеробам. Згідно з циркулярним ре-

скриптом 28 жовтня 1763 року чиновники адміністрації повинні піклуватися про те, що державі "особливо необхідні землеробці та пахотні люди", яких і повинні привертати без будь-яких перешкод до російських кордонів [4-17]. Разом з тим, попереднім указом від 14 жовтня 1762 року Катерина II наказує приймати всіх бажаних поселитися в Росії іноземців "за виключенням". Але зруйнування Запорізької Січі і запровадження великомасштабної колонізації Південної України примусили уряд відмовитись від своїх попередніх принципів. Євреям дозволяється засновувати землеробські поселення, а невдовзі примат фіскальної політики проголошує дозвіл записуватися їм до купецтва та міщанства Південної України. Тим самим, історія розселення євреїв на Півдні України розподіляється на два етапи: землеробський та торгово-промисловий.

Численні актові джерела - маніфести, укази, циркуляри, постанови, ордери, як результат проведення у життя цілого ряду політичних цілей, повністю відбивають непослідовність уряду відносно єврейського питання, коли залежно від обставин, конфесійне або політичне питання виходить на перше місце. Останнє пронизує всі щаблі адміністративної влади, де реакція місцевих установ, незважаючи на недосконалість інфраструктури, ніколи не запізнюється від намірів вищої влади [10-205].

В січні 1775 року Балтські євреї звернулися до російських урядових установ з проханням поселення їх в Новоросійській губернії. На це з'являється наказ генерал-поручика В.А.Черткова, з відсилкою на постанову 1762 року, яка забороняла подібні поселення [7-132]. Тоді єврейські представники вдаються до вищих інстанцій. Справа тягнеться до липня 1775 року, коли політична ситуація на Півдні суттєво змінюється. Січ зруйновано, а уряду необхідні землеробці на вже "вільних" землях. З'являється ціла низка законодавчих актів, які регламентували процес розселення [5-57].

Наприкінці липня 1775 року з'являється резолюція губернатора В.М. Муромцева, яка дозволяє переселитися євреям до Новоросійської губернії. Наступним наказом їм відводяться землі для оселення окремими землеробськими колоніями по Дніпру та Бугу [3-20]. Основою масового переселення євреїв до Південної України стають "Кондиції" 1776 року. 14 пунктів цих кондицій мали регламентувати процес розселення. Євреям надавалася державна позика на будівництво, пільга на 7 років звільнення від податків, право без перешкоди справляти обряди, безмитний провіз товарів вартістю 300 карбованців, можливість перевозити з Речі Посполитої до Росії горілку [11 - 352].

У 1777 р. в Новоросійській губернській канцелярії було складено

" пункты ... по которымъ выходящие въ оную губернію къ поселенію въ шанцахъ Екатериненскомъ и Крюковскомъ и въ м. Покровскомъ жида въ место по 20 семей принимаются [12 - 33]. Пункти ці не тотожні до Кондицій 1776 р. Саме тому необхідним є порівняльний аналіз даних документів [13 - 36] (див. Дод.№1).

Порівнюючи ці два документи, виразно бачимо, що вони мають небагато розбіжностей. У першому документі маємо набагато вигідніші умови: державна позика на будівництво дворів, пільги, що звільняли від податків на 7 років - у новому лише на один рік. Кондиція не обмежувала кількості горілки, яка завозилася, а нова обмежувала кількість тієї, що завозилася.

Урядові стає зрозумілим, що в цьому випадку ідеї фізіократів не мають сенсу. Євреї все більше займалися торгівлею, а не хліборобством. Податкова політика стає більш виваженою, уряд розуміє, що може виграти на податковій політиці щодо єврейської торгівлі.

Переломним етапом стає 1791 р., коли виходить імперський указ «О предоставлении евреям гражданства в Екатеринославском наместничестве Таврической области» [8 - 45].

Указом дозволялося євреям користуватися правом громадянства, що означало можливість записуватися до купецьких гільдій, і правами наданими міщанам. З цього часу законодавчі акти всіх рівнів - це результат поєднання конфесійної та фіскальної політики російського уряду. У червні 1794 р. маємо іменний указ "О сборе с евреев, записавшихся по городам в мещанство и купечество, установленныхъ податей вдвое противу положенныхъ с мещах и купцовъ христианскихъ вероисповеданий." Слід звернути увагу на ультимативний характер цього акту. Євреї, що записалися до купецтва та міщанства мусять заплатити подвійний податок за попередні три роки з 1791 року. Той, хто не бажає платити, повинен «выехать из империи нашей» [14 - 156]. Указом від 7 вересня на євреїв, які записалися до купецтва та міщанства поширюється грошовий податок у 500 карбованців на кожного рекрута. Сенатський указ 1796 року підтвердив необхідність сплати вказаного рекрутського податку [13-32].

Таким чином, актові джерела відносно розселення євреїв на Південній Україні другої половини XVIII століття - це кінцевий результат розумової праці на основі зведених в ранг державної політики теорій. Згідно з визначеними етапами вони мають спільне і особливе, де спільним є мета конкретного державного прибутку, тоді як особливе проявляє велику залежність від зміни політичної ситуації чи кон'юктури. Це притаманно всьому комплексу актових джерел з історії розселення євреїв у Південній Україні.

Ідея залучення євреїв до землеробської праці вперше виникла в другій половині 18 століття на початку 19 ст. як серед впливових державних діячів, так і серед представників єврейства: з однієї сторони виступають Чацький зі своїм проектом 1788 та Державін, а з іншої Нота Наткін, пізніше І.Левінзон. Цю думку використав і уряд, прагнучи зробити євреїв "полезными для государства гражданами" [15 - 16], використати їх поруч із німцями та болгарями для колонізації Південної України.

Небажання євреїв займатися виробничою працею і неспроможність їх до землеробської праці - таким було необгрунтоване судження, на якому будувалися антисемітські лозунги, і яким уряд виправдовував обмежені заходи стосовно євреїв. Звичайним аргументом і доказом неспроможності євреїв у землеробських заняттях був нібито невдалий досвід розвитку єврейських колоній в Херсонській та Катеринославській губерніях часів Миколи І. Розглянемо історію становлення і розвитку єврейських колоній.

Початок планомірної єврейської колонізації Новоросійських земель відноситься до початку 19 століття, коли за Наказом Олександра І бідним євреям було дозволено оселятися на вільних землях. Щоб заохотити більше бажаних, уряд запропонував ряд пільг: звільнення на 10 років від податків(крім земських), право отримання позики при переселенні[15-16].

Перші поселенці в 1807 році заснували колонії Бобровий Кут, Сейдемінуху, Добрую в Херсонському повіті і Ізраїлевку в Єлисаветградському, в 1808 і 1809 були засновані Кам'янка, Нагартав, Ефінгар, Інгугуль. Цим поселенням було відведено 16 тис. десятин [4 - 72].

Наступні рішення розширювали коло привілеїв єврейських переселенців, але не настільки, щоб рух переселенців набув широкого розмаху.

Лише нове Положення 1844 року і додаткові до нього правила 1847 року викликали більшу зацікавленість єврейського населення у Новоросії.

За даними "Ревизской сказки" за (1850 рік) на території колонії Сагайдак землеробство займалися колоністи Горбанов, Каган, Шнейдер, Арамей, Липовецький, з них чоловіків 243, жінок 218 [16 - 52].

Упродовж 1846-1855 рр. на території Олександрівського уїзду сьгоднішніх Гуляйпільського та Пологи́вського районів Запорізької області було засновано 10 єврейських колоній: Весела, Красноселівка, Межиріч, Новозлатополь, Трудолюбівка, Нечаївка та інші. Починаючи з 1846 єврейські колонії підпорядковувалися міністерству державної власності. Від 5 березня 1847 керівництво єврейськими колоніями було передано до комітету для іноземних поселенців Південного краю, в колоніях обиралися шульци [14-227].

Єврейські сільськогосподарські общини управлялися за німецьким зразком і очолювалися наказами, які складалися із шульця і двох бейцидеров. Замість старост обиралися сільські керівники, які затверджувалися земствам [17 - 209].

Олександрівські єврейські колонії поділялися на три накази. До Новозлатопольського наказу входили колонії: Весела, Красноселівка, Межиріч, Новозлатополь; до Приютненського наказу були включені колонії Богдаровка, Горька, Роскошна, Приютна, Графський наказ складав дві колонії - Нечаївка і Трудолюбівка [18 - 139]. Для влаштування єврейських колоній було створено 574 господарства, які отримували по 40 десятин. На це населення було створено 345 тридцятидесятинних єврейських господарств. Зменшилась кількість німецьких господарств, що відбулося за рахунок несприйняття багатьма німцями форм землеволодіння, що були присутні в єврейських колоніях. Періодичні перерозподіли землі в колоніях позбавляли привілеїв, що дають постійні внески капіталів до постійних землеволодінь. Згідно до останнього Положення всім євреям переселенцям дозволялося вступати до розряду землеробців. Положення регламентувало сільськогосподарську діяльність євреїв-колоністів [7-143].

Переселенці забов'язувались уже в перший рік поселення завести город, обробити і засіяти не менше однієї десятини, а на 6 рік не менше трьох десятин, мати достатню кількість худоби та інвентаря. За умов невиконання цих пунктів керівництво мало право виключати таких нездатних землеробців із складу сільської общини, забираючи землю [1-159].

Розглянемо питання про відношення євреїв землеробців до основних засобів виробництва - до землі, а також звернемо увагу на їх забезпеченість засобами праці і тягловою силою. Кількість надільних земель єврейських колоній Олександрівського повіту складало 11458 десятин або 3,18 % від усіх надільних земель в повіті [19-37]. Безземельними вважалися 101 господарство (6159% від усіх безземельних селянських господарств повіту), до 1 десятини мало 27 господарств (3,1%, від 25-50 десятин-154 господарства 13,32%) [20 - 96].

Таким чином, за надільним землеволодінням євреї-колоністи перевищували інші групи селянського населення Олександрівського повіту, за об'єктивними показниками тут було більше безземельних і тих, хто мав лише 1 десятину. З іншого боку, єврейські колоністи переважали сусідів за великим землеволодінням. Така статистика дозволяє стверджувати, що приблизно п'ята частина колоністських господарств зберегла початковий розмір наділу. До того ж це є і показником поступової диференціації сільських єврейських господарств. За цими показниками єврейські землевласники мало чим відрізнялися від корінних землеробців краю.

Від надільного землеволодіння перейдемо до вільного, приватного та арендного. Єврейські колоністи - єдині сільські мешканці Олександрівського по-

віту, які не мали на другу половину 19 століття ні десятини купчої землі. Чим це можна пояснити? Навряд чи лише негативним ставленням до приватної власності. На нашу думку, справа в тому, що єврейські землеробці дивилися на свою працю в сільському господарстві, як на тимчасове явище, тому не вважали необхідним мати земельне володіння. Інша причина криється у нестачі засобів на куплю землі. Грошей вистачало на аренду, що була розвинута серед євреїв не гірше, ніж у інших селянських станів, а за деякими групами навіть кращі [15-18]».

Євреї-землеробці арендували землі як в своїх общинах, так і в інших громадах, переважно у приватних володарів. Характер арендного землеволодіння показує, що в своїх общинах за гроші вони займали 1510 десятин. Основний фонд арендних земель євреї землеробці формували за рахунок приватних володарів. Проаналізуємо характер аренди землі. Єврейські колоністи арендували менше 1 десятини, що складало лише 0,94 % загальної кількості. В той же час частка євреїв, що арендували близько 50 десятин перевищує показники інших землеробців.

Аренда землі в таких розмірах свідчила про глибокий інтерес землеробців до сільського господарства. З іншого боку, частка великих арендаторів перевищувала в єврейських колоніях аналогічну частку представників інших етносів більш ніж в два рази. Ця обставина свідчила про те, що розшарування серед єврейських селян було більш різким.

Що стосується забезпеченості єврейських землеробців засобами праці, то аналіз статистичних даних показує, що вони намагалися забезпечити себе найбільш сучасними на даний момент та найбільш продуктивними засобами виробництва. В їх господарствах знаходилося 373 букара, що складало 2,43% від усієї їх кількості. За чисельністю господарств, що мали букери і плуги одночасно єврейські колонії стояли чи не на першому місці у порівнянні з іншими групами селянського населення Олександрівського повіту [19-206]. Ця обставина ще раз підтверджує землеробський характер єврейських колоністських господарств. Аналізуючи стан єврейських землеробських господарств у відповідності до рівня забезпечення "мертвим інвентарем", необхідно зазначити, що в колоніях знаходилися 155 господарств без інвентаря [21-31]. Крім того, 116 господарств обробляли свої ділянки наймом (2,76%).

Наймана праця в єврейських земельних господарствах була широко поширена, особливо в літній період. 116 господарств обробляли свої поля лише найманою працею (18,5%), 64 господаря вели господарство комплексно: своєю і найманою працею [10-306].

Загальний висновок підтверджує, що основна частина єврейського селянства свідомо займалася землеробством, не набагато відрізняючись від інших землеробців Олександрівського повіту. Його частка за багатьма показниками, що характеризувало розвиток землеробства в повіті, свідчить, що єврейські землеробці навіть досягли більшого успіху, ніж їхні сусіди, офіційно корінні землеробці.

Політика російського уряду стосовно єврейських колоністів відзначалася непослідовністю, про що свідчать актові джерела. Провідною була ідея залучення євреїв до сільського господарства, що не враховувала багатовікових традицій цього народу. Торгівельні права у містах і селах обмежувалися, а податки збільшувалися. В актових джерелах зафіксовано непропорційність у сплаті податків євреями та іншими групами колоністів.

Наслідком такої політики стало те, що на Півдні України народжується феномен невідомий іншим періодам історії, феномен єврея, залученого до сільськогосподарської праці. Незважаючи на відсутність досвіду, єврейські зем-

леробські колонії Півдня України досить успішно розвивалися. Зростала зацікавленість євреїв в землеробській праці, про що свідчить високий рівень забезпеченості найпродуктивнішими знаряддями праці, культивуванням нових сортів сільськогосподарських культур.

Поруч з тим, більшість єврейських колоністів розглядала своє заняття землеробством як тимчасове явище, про що свідчить відсутність приватних землеволодінь, основною формою землекористування яких була аренда. Успіхи у сільському господарстві єврейських колоністів показали, що відсутність досвіду в цій галузі є скоріше трагедією цього народу, а не ознакою його нездатності до землеробської праці. Про що переконливо свідчать досягнення аграрної сфери Ізраїлю на сучасному етапі історичного розвитку.

Джерела та література

1. Дружинина Е. Северное Причерноморье а 1775-1800 Г.-М.АН СССР.Институт истории, 1959.-280С.
2. Канкрин И. Еврейские земледельческие колонии Александровского уезда // Русский Вестник.-1890.-№4.-с.135-146.
3. Бойко А. Формирование этничной структуры и быта сельского населения Северного Причерноморья // Запорізьке козацтво в пам'ятках історії та культури. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.-Ч.2.-Запоріжжя.:РА Тандем-У, 1997.-С.18-21.
4. ДАХО. Архівна довідка для розробки наукової теми // Список поселенних мест Херсонской Губернии. Статистические данные из каждого поселения.-Херсон . : Издание губернского Статистического Комитета, 1896.-350С.
5. Оршанский И. Евреи вь России.-С.-П.:Изд.М.Хана,1872.-233с.
6. Епхарт И. Формы земледельческого труда в еврейских колониях // Восходь.-1896.-№6.-с.15-18.
7. Бойко А. Актів джерела з історії розселення євреїв на Південній Україні останньої чверті 18 століття .-Запоріжжя.: Евреи края, 1992.-250 с.
8. ДАХО. Архівна довідка для розробки наукової теми // Военно-статистическое обозрение Российской империи.-Т.10.-С.-П.,1849.- 75с.
9. Беллер М. Еврейська історія та культура в Україні //УІЖ.-1998.-№1.-с.13-17.
10. Дубнов С. Краткая история евреев.-С.-П.:Общественная польза,1894. - 325с.
11. Еврейская энциклопедия.-Т.3.-С.-П.:Бракгауз и Ефронт, 1894,-960с.
12. ДАХО. Архівна довідка для розробки наукової теми // Список поселенних мест Херсонской Губернии. Статистические данные из каждого поселения.-Херсон.: Издание губернского Статистического Комитета, 1896.-350с.
13. Василенко-Полонська Н. Перші кроки єврейської колонізації в Південній Україні // Збірник праць єврейської історично-археографічної комісії.-Т.2.-К.:Зоря, 1929.-е. 17-42.
14. Оршанский И. Евреи вь России.-С.-П.:Изд.М.Хана, 1872.-233с
15. Епхарт И. Формы земледельческого труда в еврейских колониях // Восходь.-1896.-№6 -с.15-18.
16. ДАХО. Фонд 14.0П.1 Справа 78. Ревизские сказки о евреях колонии Израилевка и Сагайдак Бобринецкого уезда. Аркуші 45-66.
17. Кабузан В. Изменения в размещении населения России в 18-первой половине 19 в.-М.:Наука,1971.-199с.
18. Карагодин А. Еврейские колонии Александровского уезда Екатеринославской губернии во второй половине 19 в.-Харьков.:Еврейский мир,1998.-317с.
19. Кнорозовский М. Сельское хозяйство у евреев вь России // Русскіи Еврей.-1882.-№5.-35-46с.
20. Запаревич Ф. Историко-статистическое состояние еврейских колонии Новороссийского края.-М.: Брокгаузена, 1853.-135с.
21. Никитин В. Евреи-земледельцы // Восходь.-1887.-№7.-е.26-32.

Додаток №1. Порівняння Кондицій 1776 р.та Пунктів 1777 р.

Кондиції 1776 року

№1...Євреї отримують право проживати з власної волі у наймі у господарів, а в місцях по Бугу і Дніпру отримують деревину на будівництво і грошову позику.

№2 відводяться місця на кладовищі

№3 Мито на провезення горілки складає 1 карбованець за відро, право вільної торгівлі горілкою та іншими товарами в межах губернії.

№4 Про неприпустимість нанесення євреям збитків з боку проходящих полків.

№5 Хоча найм російських робітників і не заборонено, проте має відбуватися за їх доброї волі і з паспортами

№6 Суперечки і сварки вирішуються на зборах всього кагалу і рабину і у присутності призначеного командирю.

№7 Пільги на 7 років нараховуються з дня, коли євреї дають заяву про проживання на цих територіях, після 7 років за умов навернення до купецького стану платити з кожного карбованця 1 копійку, а для всіх інших по 2 карбованці на рік.

№8 З всіх товарів дозволяється провозити без сплати мита не більше як на 300 карбованців кожній родині.

№9 Захищати євреїв як і інших губернських жителів.

№10 Право продовжувати дотримуватися свого закону без перешкод.

№11 Шлюб з дівчиною із Речі Посполитої та її поселення на території губернії дозволяється.
№ 12 За бажанням над євреями може бути поставлени командир.

№ 13 рішення, яке потрібно всьому кагалу надається письмово.

№ 14 Охорона євреїв російським командами зі сторони кордону.

Пункти 1777 року

№1...Будинки і школи збудувати за рахунок місцевих коштів, місця для побудови помешкань обиратимуться євреями,

№7 відвести на кладовище землі

№4 Право вільної торгівлі всіми товарами, включаючи горілку, на рівних правах з російськими підданими.

№8 Під час проходження полків захищати євреїв як інших губернських мешканців Новоросії.

№9 Хоча найм російських робітників і не заборонено, проте має відбуватися за їх доброї волі і з паспортами.

№10 За умов виникнення суперечок і сварок, вони мають вирішуватися на зборах всього кагалу і рабину і за присутності визначеного командира.

№5 Для тих, хто займається торгівлею або має у володінні заводи, платити з кожного карбованця 1 копійку, а з інших по два 2 карбованці на рік. Пільги на рік.

№6 Дозволяється без мита провозити товарів на суму 300 карбованців кожній родині, у випадку перевезення горілки більше ніж 8 відер мають сплатити мито упродовж 2 років.

№11 Захищати євреїв як і інших губернських жителів.

№12 Продовжувати свій закон без перешкод,

№13 Шлюб з дівчиною із Речі Посполитої та її поселення на території губернії дозволяється.

№14 Командир має бути призначений,

Пункт відсутній

Пункт відсутній

№2 При поселенні дозволяється будувати винокурні, але не більше, ніж на 12 котлів,